

Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів.

У статті проаналізовані об'єкти, функції і види контролю, рівні та принципи здійснення контролю навчальних досягнень учнів.

Реформування національної освіти зумовило кардинальні зміни у системі оцінювання навчальних досягнень учнів. Запропоновані нові критерії оцінювання, мають на меті реалізацію принципів гуманізації і демократизації освіти й спрямовані на суттєву переорієнтацію процесу навчання, яка забезпечувала б особистісний розвиток кожного учня. Перше десятиліття нового століття в Україні вже ознаменоване інноваційними процесами в освіті. Модернізація загальної середньої освіти відповідно до Законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту” передбачає реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизації, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей. Відповідно до цього змінюються й підходи до оцінювання навчальних результатів школярів. Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач. Відразу зазначимо, що певні зміни у системі контролю навчальних досягнень учнів були пов'язані із змінами у системі шкільної математичної освіти і торкалися в основному лише змісту.

Основним завданням даної статті є розкриття об'єктів, функцій і видів контролю навчальних досягнень учнів та принципи їх здійснення.

У наукових дослідження оцінка, функції, види контролю, вміння оцінювати вивчалися у декількох напрямках. Ряд вчених (М.Амонашвілі, Л.Ващенко, О.Савченко, Л.Фрідман та ін.) характеризують цей феномен у зв'язку зі специфікою професійної діяльності педагога. Інші (Б.Ананьєв,

В.Заслюженюк, Н.Зубалій, В.Онищук, В.Семиченко та ін.) розглядають оцінку як інструмент педагогічного впливу вчителя на учня. Третій напрямок репрезентовано дослідженнями, в яких розглядається оцінка як психологічний механізм саморозвитку і самовдосконалення особистості (Т.Вершиніна, Г.Карпова, Г.Липкі та ін.) та компонент професійного мислення вчителя (Ю.Кулюткін, О.Цокур). Очевидно, для створення такої педагогічної системи важливим є різнобічне застосування попереднього досвіду до об'єктів, функцій і видів контролю навчальних досягнень учнів та впровадження їх у навчальний процес.

Визначення рівня навчальних досягнень учнів є особливо важливим з погляду на те, що навчальна діяльність у кінцевому підсумку повинна просто не тільки сприяти формулюванню у людині суми знань, умінь та навичок, але й сформувати її компетентність як самоздатність до оптимальних дій. Компетентність — це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню та розвитку. Поняття компетентності зводиться не тільки до знань, умінь та навичок, але й належить до сфери складних умінь і якостей особистості.

Основними групами компетентностей, сучасної людини є:

- **соціальні**, пов'язані з формуванням у школярів цінностей демократичного суспільства, громадянських якостей особистості;
- **полікультурні**, що стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо;
- **комунікативні**, що передбачають опанування важливого в роботі і суспільному житті усного і писемного спілкування, оволодіння кількома мовами;
- **інформаційні**, що передбачають вмінням здобувати різноманітну інформацію, осмислювати й використовувати її;
- **саморозвитку та самоосвіти**, що пов'язані з потребами і готовністю постійно навчатися, виконувати творчі завдання.

Структурними компонентами контролю є виявлення і вимірювання (перевірка) та оцінювання навчальних досягнень учнів. Контроль за навчальними досягненнями школярів забезпечує зворотний зв'язок між учителем і учнями. Облік (фіксація) результатів контролю у формі оцінок у балах ведеться вчителем у класних журналах і табелях успішності.

Об'єктами контролю у процесі навчання є:

- знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними та про способи розумової і практичної навчально-пізнавальної діяльності;
- вміння та навички застосовувати засвоєні знання;
- досвід творчої діяльності;
- досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе.

Основними функціями перевірки й оцінювання навчальних досягнень учнів є: діагностична, коригуюча, прогностична, навчальна, розвивальна, виховна, стимулююче-мотиваційна.

Діагностична функція контролю пов'язана з визначенням видів знань і вмінь, їх якісних характеристик, властивостей та рівнів оволодіння учнями відповідно до поставлених цілей. Це дає змогу вчителю виявити прогалини і помилки в знаннях і вміннях, з'ясувати причини їх виникнення і відповідно коригувати навчально-пізнавальну діяльність школярів та способи управління нею. Зауважимо, що в процесі контролю відбувається “коригування”, а не “доучування”. Отримані результати контролю використовуються з метою прогнозування шляхів удосконалення методики навчання предмета в цілому, передбачення рівня її результативності у варіативних умовах.

Навчальна функція контролю полягає насамперед у поліпшенні якостей знань та вмінь школярів. Так, організація перевірки в логічній послідовності — з одного боку, та вимога повноти й обґрунтування відповідей - з іншого, забезпечують систематизацію й узагальнення засвоєного змісту. Спонукання

дітей до використання результатів спостережень, прикладів з власного життя поглиблює і розширює їхні знання та вміння. Усне або письмове виконання завдань на перевірку зумовлює його осмислення, усвідомлення та закріплення, практичне і теоретичне застосування за зразком у подібних та нових ситуаціях. Контроль сприяє **розвитку** волі, уваги, мислення, пам'яті, мовлення учнів, їх пізнавальної активності і самостійності. Тільки у процесі контролю можна цілеспрямовано формувати вміння взаємо- і самоконтролю (взаємо- і самоперевірки, взаємо- і самооцінювання), взаємо- і самокоригування, що є одним із його найважливіших завдань у процесі навчання молодших школярів. Суттєво також розвивати розумову рефлексію, тобто вміння обмірковувати свої дії, критично оцінювати їх і свідомо ставитися до учіння. Контроль має **виховне** значення. Правильно організований контроль розвиває пізнавальний інтерес і стимулює учнів до систематичної наполегливої праці, зумовлює формування важливих якостей особистості відповідальності, здатності до подолання труднощів, самостійності. Адже результати індивідуальних зусиль під час перевірки стають предметом суспільного обговорення й оцінювання. Оцінка у процесі навчання школярів є одним із важливих засобів **мотивації і стимулювання** їх навчально-пізнавальної діяльності. Цю функцію у поєднанні з іншими мотивами учіння вона виконує, якщо формується перспектива успіху дитини, створюється і підтримується позитивний емоційний настрій, актуалізується бажання вчитися, формується адекватна самооцінка. Здійснення контролю (перевірки й оцінювання) класах визначається дидактичними **принципами**. Найважливішими серед них є такі:

- а) **систематичність**. Вона зумовлена, по-перше, дидактичною доцільністю здійснення контролю на всіх етапах процесу навчання; по-друге, необхідністю контролю за кожним учнем на кожному уроці, у зв'язку з психологічними особливостями розвитку пізнавальних процесів у школярів і оволодіння ними учінням як провідним видом діяльності шкільному віці;
- б) **всебічність**. Передбачає визначення рівня оволодіння учнями знаннями,

вміннями і навичками за їхніми основними параметрами відповідно до цілей, поставлених у процесі навчання;

в) **індивідуалізація**. Зумовлена різним рівнем розвитку дітей та особливостями контролю (перевірки й оцінювання).

У класах застосовуються різні види контролю: поточний, періодичний, тематичний, підсумковий, самоконтроль тощо. Вибір видів контролю (перевірки й оцінювання), їх поєднання, взаємозалежність між ними визначаються специфікою змісту навчальних предметів. Поточний контроль здійснюється на всіх макроетапах процесу поурочного вивчення теми. Особливість цього виду контролю полягає в тому, що він є компонентом процесу оволодіння темою уроку. Це визначило його основні цілі: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем уроків, закріплення знань, умінь і навичок, їх актуалізація перед вивченням нового матеріалу. Результати поточної перевірки на самостійному етапі в структурі уроку оцінюються в оцінних судженнях або в балах. У процесі оволодіння новим змістом, тобто під час засвоєння, систематизації й узагальнення, застосування нових знань, умінь і навичок, оцінка в балах виставляється тільки за достатньо повні і правильні відповіді. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування методики роботи вчителя на уроці, запобігання відставанню окремих учнів, раціонального коригування учінням, запорукою досягнення поурочних цілей. Облік поточних оцінок ведеться в класному журналі. Періодичний контроль спрямовується на визначення й оцінювання сформованості загальнопредметних умінь і навичок (аудіювання, читання, усне мовлення тощо), якими оволодівають учні у процесі вивчення окремих предметів. Цей вид контролю передбачає перевірку, що здійснюється протягом певного періоду, шляхом організації фронтальної та індивідуальної діяльності школярів. Періодичність перевірки та вимоги до оцінювання й обліку оцінок

конкретизуються в рекомендаціях з окремих предметів. Тематичний контроль (перевірка і оцінювання), як правило, здійснюється після опанування програмової теми. У разі, коли вона розрахована на велику кількість годин, її розподіляють на логічно завершені частини - підтеми. Якщо ж програмова тема невелика за обсягом, то об'єднують з однією або кількома наступними темами. Отже, одиницями тематичного контролю з різних предметів можуть бути: програмова підтема, тема, кілька тем. Розподіл або об'єднання програмових тем здійснюється не механічно, а з урахуванням логічної структури їх змісту. Тематичний контроль якісно відрізняється від поточного контролю тим, що спрямований на виявлення та оцінювання рівнів оволодіння системою основних елементів знань і способів діяльності, вміннями застосовувати їх за зразком і в новій ситуації, висловлювати оцінні судження. Тематична перевірка здійснюється шляхом виконання тематичної роботи, яка організовується з допомогою різних методів. Їх вибір зумовлюється, насамперед, особливостями змісту навчального предмета, його обсягом, рівнем узагальнення, віковими можливостями школярів. Тематичні оцінки за виконану тематичну роботу виставляються всім учням в одну колонку в журналі. Підсумкове оцінювання з окремих предметів за півріччя здійснюється на основі результатів усіх видів оцінювання за цей період, проте не на основі їх середнього арифметичного. Підсумкова оцінка за рік виставляється на основі семестрових оцінок. Підсумковий облік навчальних досягнень ведеться в журналах і табелях успішності. Усі види контролю реалізуються за допомогою різних методів.

Методи контролю — це способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямовані на виявлення та оцінювання змісту і характеру навчальних досягнень учнів. У школі застосовуються методи: усної перевірки (бесіда, розповідь учня); письмової перевірки (самостійні і контрольні роботи, твори, перекази, диктанти, графічні завдання тощо); практичної перевірки (дослід, практична робота, спостереження тощо); програмової перевірки (тести,

перфокарти). Навчально-пізнавальна діяльність під час перевірки буває репродуктивною і творчою (частково-пошуковою і пошуковою). За формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів перевірка може бути: індивідуальною, груповою, в парах, фронтальною. Виявлені під час перевірки результати навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно оцінюються.

Оцінювання — це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм. Оцінювання є особливою стороною контролю, а педагогічна оцінка — його результатом. Оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними (словесним, вербальним) показниками, або в балах, тобто кількісними показниками.

Однак, слід визначити, що у процесі навчання, зокрема, під час оцінювання, вчителю важливо виявити доброзичливість, вимогливість поєднувати з індивідуальним підходом, а нормативний спосіб оцінювання — із особистісним. Тобто необхідно порівнювати виявлені досягнення дитини не тільки з нормою, а й з її попередніми успіхами. Отже, контроль і оцінка необхідні. Адже від педагога як особистості, від його ставлення до предмету, до учнів, стилю спілкування з ними, від вміння створити емоційно-позитивну атмосферу в класі під час оцінювання знань учнів залежать емоційні переживання школярів.

З вище сказаного ми можемо зробити висновок, що оцінюючи та контролюючи навчальні досягнення учня, учитель повинен дотримуватися дидактичних вимог, використовувати різні форми оцінювання, пам'ятати про вплив оцінки на емоційний стан учня. Потребують також більш майстерного використання й багатобальна шкала оцінок, а також навчання школярів розгорнутим оцінним судженням, взаємо-та самооцінці власної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. **Амонашвили Ш.А.** Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников.— М.: Педагогіка, 1984.— 296 с.
2. **Ананьев Б.Г.** Психология педагогической оценки //Изб. психол. труды: В 2-х т.— М.: Педагогика, 1980.—Т. 2.— С.128-267.
3. **Барановська О.** Альтернативні системи оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання/ О. Барановська; Л. Коваль //Директор школи, ліцею, гімназії: Науково-практичний журнал. - Київ, 2002. - №6. - С. 96 – 99.
4. **Барановська О.** Сучасна модель оцінювання навчальних досягнень учнів :переваги і недоліки // **Рідна школа.** – 2000. - N 7. - С. 48 – 50.
5. **Барна М., Гірний О.** Оцінювання навченості учня : термінологія та методологія // **Рідна школа.** – 1999. – N 12. - С. 34 – 39.
6. **Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальноосвітньої середньої освіти** // **Освіта .** - 2001 .- 31 січ.- 7лют .- С. 2 – 3.
7. **Лисенко Л.В.** Модульне навчання і рейтингова система оцінювання знань учнів// **Початкова школа.** - 1995 . - N 3 . - С. 27 – 29.
8. **Хохліна О.** Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів спеціальних загальноосвітніх (допоміжних) шкіл // **Рідна школа .** –2002 –N 10. – С. 17 – 18.

Заявка на участь у Всеукраїнському методологічному семінарі з міжнародною участю.

“Модернізація вищої освіти у контексті євро інтеграційних процесів”

Прізвище: Буханевич

Ім'я: Наталія

По-батькові: Віталіївна

Місце навчання: Житомирський державний університет імені І.Я. Франка.

Аспірант кафедри педагогіки.

Поштова адреса: м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 66/30, кв. 90.

Контактний телефон: 34-32-76.

Назва доповіді: Об'єкти, функції і види контролю навчальних досягнень учнів.

Секція: Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку.